

Kütahya Vilayet Hususi İdaresinin 1915-1920 Yılları Arasındaki Faaliyetleri

The Activities of Kütahya Special Provincial Administration Between The Years of 1915 and 1920

Mehmet Karayaman*

Özet

Osmanlı Devleti, askeri ve ekonomik alandaki çöküşünü durdurmak amacıyla Batılılaşma hamlelerine hız vermiştir. Değişen ekonomik, sosyal ve siyasi koşullara ayak uydurmaya çalışan Osmanlı Devleti, merkezi güçlü bir devlet olma yolunda hızla ilerlemiştir. Vergi ve asker toplama başta olmak üzere pek çok konuda merkezi devlet otoritesi tesis edilirken, yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılmasına, halkın daha fazla yönetime katılmasının sağlanmasına çalışılmıştır.

1908 yılında II.Meşrutiyetin ilanından sonra, yabancı devletlerin Osmanlı Devleti içinde yaşayan gayrimüslimlerle ilgili ıslahat taleplerine son vermek ve halkın kendi bölgesindeki idarede daha fazla söz sahibi olmasını sağlamak amacıyla, 13 Mart 1913 tarihinde “*Umumiye-i Vilâyat Kanun-u Muvakkati*” yürürlüğe sokulmuştur. Yasada, vilayetlere hukuki şahsiyet tanınmış, mahalli işlerin görülmesinde, menkul ve gayri menkul malların tasarrufunda, vilayet gelirlerinin toplanması ve harcanmasında vilayetlere geniş yetkiler verilmiştir.

Çalışmada, Kütahya Vilayet Hususi İdaresinin, 1915-1920 yılları arasındaki faaliyetleri esas alınmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki belgelere dayanarak, Kütahya Vilayet Hususi İdaresinin idari yapısı, yıllık gelir-gider durumu, bayındırlık, sağlık, eğitim, hayır işleri ile tarım ve hayvancılık konularında yapılan faaliyetler ve harcamalar, bunların yıllara ve bölgelere göre dağılımları hakkında bilgi verilecektir. Kütahya Vilayet Hususi İdaresinin idari yapısı, işleyişi, karar alma organı olan “meclis-i umumi”nin yaptığı toplantılar ve alınan kararlar üzerinde durulacaktır. 1916 yılı umumî meclis toplantı tutanakları incelenerek, burada görüşülen konular, alınan kararlar üzerinde durularak, yıllık bütçelerin oluşturulmasında etkili olan unsurlar açıklanmaya çalışılacaktır. Kütahya ve Kütahya’ya bağlı Uşak, Simav, Gediz ve Tavşanlı kazaları ile köyleri hakkında 1915-1920 dönemine ilişkin aktarılabilecek bilgilerle, Kütahya ve kazaları üzerine yapılacak tarih araştırmalarına katkı yapılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet Dönemi, İl Özel İdareleri, Kütahya, bayındırlık, tarım, sağlık.

---

* Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, UŞAK,
e-mail: mkarayaman@hotmail.com

Abstract

The Ottoman State accelerated its westernization attempts to put an end to decline in the fields of military and economy. The State tried to keep up with changing economic, social and political conditions and made rapid progress to become a strong centralized state. A centralized state authority was established especially on tax collection and soldier recruitment and also efforts for expansion of authority of local administrations and for enhancement of civic participation.

After the proclamation of the Second Constitutional Monarchy in 1908, in order to stop the demands of foreign states for reforms about non-Muslims in the Ottoman State and to increase people's participation to their local administrations, "*Umumiye-i Vilâyat Kanun-u Muvakkatî*" was introduced on 13th March 1913. With this regulation, provinces were given legal identities and broad authority for execution of local works, regulation of personal and real estates, collection and expenditure of provincial income.

In our study, the activities of Kütahya Special Provincial Administration between the years of 1915 and 1920 were taken as basis. By using archival documents from The Turkish Republic Prime Ministry General Directorate of State Archives Department of Ottoman Archives (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), we will provide information on administrative structure, yearly account of income and expenses, public works, charity works of Kütahya Special Provincial Administration and on its activities and expenditures of health, education, agriculture and stockbreeding and on their distribution by years and by regions. We will also try to examine the meetings done and decisions taken by "meclis-i umumi", which was the decision making body of Kütahya Special Provincial Administration, and also its administrative structure and operation process. We will analyze the proceedings of "meclis-i umumi" meetings in 1916 and try to explain the factors that were effective on preparing annual budgets. We aim to contribute to the historical studies on Kütahya and its districts by providing information on Kütahya and its districts -Uşak, Simav, Gediz, Tavşanlı- concerning the period between the years of 1915 and 1920.

Keywords: The Second Constitutional Monarchy Period, Special Provincial Administrations, Kütahya, public works, agriculture, health.

Giriş

Osmanlı Devletinin son döneminde, çöküş sürecini durdurmak amacıyla pek çok Batılılaşma hamlesi gerçekleştirilmiştir. Devlet ve toplum yapısını Batı'ya uydurma gayretleri, ekonomik ve siyasi koşulların getirdiği zorlamalarla birleşince köklü değişiklikleri zorunlu kılmıştır. Çağın getirdiği koşullar, merkezi ve güçlü bir devlet örgütlenmesini zorunlu kılmakta, gerek vergilerin toplanması

gerekse asker temini için etkin bir yönetime ihtiyaç duyulmaktaydı. Bir yandan yönetimde merkezîyetçiliğe doğru adım atılırken diğer yandan da mahalli yönetimlerin güçlendirilmesi, yerel unsurların yönetime katılması için formüller aranmaya başlanmıştır. Zira Osmanlı Devletinde yaşayan ve farklı etnik kökenden gelen unsurlar, Fransız İhtilali ile birlikte gelişen milliyetçilik akımı ile devleti ve devlete alan bağlılıklarını sorgular hale gelmişlerdir.

Bu durum devletin idari yapısının değişmesine neden olmuş, 22 Eylül 1858 tarihli “*Vali, Mutasarrıf ve Kaymakamlıkların Vazîyelerini Şâmil Talimatname*” ile ülke, eyalet, kaza ve köylere ayrılmış, eyaletin idareleri valilere, kaza ve livaların (sancakların) idaresi kaymakamlara verilmiştir. Müstakil sancaklar yani eyalete bağlı olmayan sancaklar ise, birer mutasarrıf idaresine bırakılmıştır. 1864 yılında yayınlanan (Tuna) Vilayet Nizamnamesi ile eyaletler kaldırılmış, eyaletlerin yerine livalardan oluşan vilayetler kurulmuştur. 1871 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi ile vilayetler livalara, livalar kazalara, kazalar nahiyelere, nahiyeler de köylere (karyelere) taksim edilmiştir¹. Buna göre; Rumeli’de 10 vilayet, 44 sancak, Anadolu’da 16 vilayet ve 74 sancak, Afrika’da ise 1 vilayet ve 5 sancak kurulmuştur. Ayrıca “*Ehviye-i Gâyr-ı Mülbaka*” denen livalar doğrudan merkeze bağlanmış, vilayet ile eşit haklara sahip olan bu livalarda, vali yerine müstakil mutasarrıflar görevlendirilmiştir².

1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanından sonra, devlete ait yetkilerin bir kısmının yerel yönetimlere bırakılarak, kamu hizmetlerinin daha etkin ve hızlı bir şekilde yerine getirilmesine ve mahalli unsurların yönetime katılımlarının artırılmasına yönelik adımlar atılmıştır. Daha önce Makedonya’da olduğu gibi, büyük devletlerin ıslahat yapılması bahanesi ile içişlerine karışmasını istemeyen Osmanlı Devleti, vilayet yönetimlerinde yerel unsurlara geniş serbestlikler tanıyan yasal düzenlemeler yapmaya başlamıştır. 6 Nisan 1912 tarihli, “*İdare-i Umumiye-i Vilâyete Mütedair 29 Şevval 1287 Tarihli Nizamnameye Muadil Kanun-u Muvakkal*”³ hazırlanarak, bir bölümü uygulamaya sokulmuştur. 1913 yılında, idare-i umumiye-i vilayet ve idare-i hususiye-i vilayet başlıkları birleştirilerek, “*İdare-i Vilâyât Kanunu*” hazırlanmıştır⁴. Tasarı, Meclis-i Mebusan’a gönderilmiş, burada oluşturulan “*Encümen-i mahsusâ*”, tasarı üzerinde incelemeler yaptıktan sonra, Meclise sevk etmiş ise de Balkan Savaşlarının çıkması nedeniyle yasa, görüşülememiştir. Balkan Savaşlarının sona ermesinden sonra yasa tekrar ele

¹ “İdare-i Umumiye-i Vilâyât Nizamnamesi”, *Düstur*, Tertip:1, Cilt:1, Matbaa-ı Âmire, 1289 (1873), s.625-651; “1287 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilâyât Nizamnamesi”, *İdare Dergisi*, Yıl:22, Sayı:212, Eylül-Ekim 1951, s.85.

² “Vekaletin Muhtelif Şubelerinde On Sene Zarfında Yapılan İşlere Dair Raporlar”, *İdare Mecmuası (Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Münasebetiyle Fevkalade Nüsha)*, Yıl:6, 29 Ekim 1933, Sayı:67, s.271.

³ *Düstur*, Tertip:2, Cilt:5, Matbaa-i Âmire, Dersaadet 1332 (1916), s.421-428.

⁴ Tevfik Çavdar, “1329 (1913) İdare-i Vilâyât Kanunu ve Genel Meclis Üyelerinin Mesleklerine İlişkin Nitelikleri”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı:1, Mart 1983, s.3.

alınmış ve Meclis-i Mebusan kapalı olduğu için, “*Kanun-u muvakkat*” olarak uygulamaya sokulmuştur⁵. 149 maddeden oluşan ve 19 Rebiyülâhır 1331 (15 Mart 1913) tarihinde Takvim-i Vekayide yayınlanan 1414 Numaralı İdare-i Vilayât Kanun-ı Muvakkatı, 7 Cemazielahir 1281 (7 Kasım 1864) tarihli Vilayet ve 29 Şevval 1287 (22 Ocak 1871) tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayât Nizamnamelerini yürürlükten kaldırmıştır⁶.

Yapılan düzenlemeyle Vali, bütün vekâletlerin temsilcisi olarak tanımlanmış ve yetkileri artırılmıştır. Vilayetlere hükmi şahsiyet verilerek, daha fazla serbestlik ve yetki tanınmış, mahalli idarelerin ilk adımları atılmıştır. Kanun, vilayetlerde oluşturulan meclis-i umumilere, kanunda tayin ve tespit olunan bayındırlık, eğitim, sağlık, ziraat işleri gibi mahalli işler hakkında, karar verme ve bu kararların tatbiki için mali imkânları sağlayacak bütçeye sahip olma hakkı vermiştir⁷.

İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu, “*İdare-i umumiye-i vilayet*” ve “*İdare-i hususiye-i vilayet*” şeklinde iki kısımdan oluşmaktadır. İdare-i umumiye-i vilayet başlığı altında toplanan 1.-74. maddelerde, illerin genel idaresini düzenleyen hükümler bulunmakta, 75. maddeden sonra ise vilayet hususi idareleri ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır. İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanununda, vilayet hususi idarelerinin yapması gereken işlerin başında yolların bakım ve onarımı, ulaşım vasıtalarının denetlenmesi, su kaynaklarının bakımı ve işletilmesi, tarım, hayvancılık, ziraat, orman, sanayi, ticaret, eğitim ile ilgili çalışmaların yapılması, hayır ve sağlık kurumlarını kurmak, yönetimi ve gözetimiyle ilgilenmek, vilayete ait tüm taşınır ve taşınmaz malların yönetimini sağlamak gelmekteydi⁸.

Vilayet Hususi İdareleri, vali, vilayet idare meclisi, vilayet umumi meclisi ve vilayet dâimi encümeni olmak üzere dört organdan oluşmaktaydı. Vali, vilayet hususi idaresinin icra organı olup, esas itibarıyla vilayet umumi meclisi kararlarına istinaden hareket etmekteydi. Vilayeti, diğer makamlarla olan münasebetlerinde ve mahkemelerde temsil etmek, vilayet bütçesini hazırlamak, vilayet mallarının idaresini sağlamak, vilayet hususi idaresinin başı olan “*Hususi Muhasebe Müdürü*” de dahil olmak üzere, vilayet hususi idaresi memurlarını tayin ve teftiş etmek, valinin görevlerinin başında gelmekteydi. Valinin mahiyetinde, maaş ve masrafı vilayet gelirlerinden karşılanmak üzere, bir muhasebe-i hususiye kalemi bulunmaktaydı. Muhasebe-i hususiye kalemi müdürü, hem geçmiş yılın bütçesine hem de gelecek yılın bütçesine ait hesaplar hakkında rapor yazmakta,

⁵ Yasanın tam metni için bkz: *Düstur*, Tertip:2, Cilt:5, Matbaa-i Âmire, Dersaadet 1332 (1916), s.186-216.

⁶ *İdare-i Umumiye-i Vilayât Kanunu*, Selanik Matbaası, İstanbul 1329 (1913), s.31.

⁷ Atıf Bayındır, “Türkiye’de Vilayetler İdaresinin Geçirdiği Safahat”, *İdare Dergisi*, Yıl:15, Sayı:170, Eylül-Birinciteşrin 1944, s.64.

⁸ *İdare-i Umumiye-i...*, s.17-18; *İdare-i Umumiye-i Vilayât Kanununun İdare-i Hususiyye Müteallik Kısım ile İl Genel Meclisi İç Tüzüğü*, İstanbul 1972, s.5-7.

hazırladığı raporları vilayet umumi meclisi toplanmadan bir buçuk ay evvel valiye teslim etmekteydi. Müdür, vilayetin her türlü gelir-gider ve harcamalarından sorumluydu⁹.

1913 yılında vilayet idareleri ile ilgili olarak yapılan düzenlemede, valiye yardımcı olması için vilayet, liva ve kaza idare meclisleri oluşturulmuştur. Vilayet idare meclisleri, müftü ve cemaatlerin ruhani reisleri dışında, seçimle gelen iki Müslim ve iki gayrimüslim üyeden oluşmaktaydı. Vilayet, liva ve kaza idare meclisleri, icrai bir organ olmaktan çok, bir karar ve istişare organı olarak görev yapmaktaydı¹⁰.

Vilayet hususi idarelerinin bir diğer organı da yılda bir defa toplanan vilayet umumi meclisi idi. Vilayet umumi meclisi üyeleri, Müslüman ve gayrimüslim halkın içinden seçimle belirlenen üyelerden oluşmaktaydı. Kazalarda, nüfusa göre üye seçimi yaparak vilayete göndermekteydi. Kanuna göre, kazalar 12.500'den 18.750'e kadar olan erkek nüfusu göre 1, 31.250'e kadar 2, 37.500'e kadar 3, 50.000'e kadar 4 aza seçerek vilayetlere göndermek hakkına sahiptiler. Dört yıllığına seçilen azalar, son Meclis-i Mebusan seçimlerindeki müntehab-ı sâniler ile kaza merkezlerindeki belediye meclisinin toplanmasından meydana gelecek heyet tarafından seçilmekteydi. Seçilecek kişiler, mebus seçimindeki özellikleri taşımak zorundaydılar. Üye sayısının yarısından bir fazlasıyla toplanan vilayet umumi meclisleri, bir tür danışma kurulu niteliğinde olup, oy çokluğu ile karar almaktaydı. Aldığı kararları bir mazbata ile ilgili nezarete ileten meclisler, siyasete dair müzakere, icraat ve görüş beyan edemezlerdi¹¹.

Valinin başkanlığında yılda bir defa toplanan umumi meclisler, geçen yılın bütçeleri ile gelecek yılın bütçelerini inceler ve tasdik ederdi. Vilayet bütçesine dahil olan inşaat ve tamirat işlerine ilişkin rapor ve planları, vilayet encümeninin görüşlerini incelemek, gerekli olduğu durumlarda borçlanmaya karar vermek, umumi meclisin görevleri arasında yer almakta olup, alınan kararlar valinin onayı ile kesinleşmekteydi¹². Valinin onaylamadığı kararlar, Şura-yı Devlette karara bağlanmaktaydı. Elektrik, su ve havagazında, 40 yılı aşan imtiyazların verilmesi, hususi idare bütçesi ve vilayet yıllık gelirinin üçte birinden fazla borç alınması ise hükümetin onayını gerektiren kararlardandı. Vilayet umumi meclislerinde kabul edilen âdi ve fevkalade bütçeler, mutasarrıf veya vali tarafından bir üst yazı ile Dahiliye Nezaretine gönderilir, sadrazam ve padişahın onayına sunulurdu¹³.

Vilayet umumi meclisi, toplantı sonunda kendi üyeleri arasında bir vilayet daimi encümeni oluşturarak faaliyetlerini sona erdirirdi. 4 kişiden oluşan vilayet

⁹ *İdare-i Umumiye-i...*, s.23.

¹⁰ Mutullah Sungur, "XIX. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Taşra İdaresi ve Vilayet Yönetimi", *Türkler*, Cilt: 13, Ankara 2002, s.755.

¹¹ *İdare-i Umumiye-i...*, s.25.

¹² "Vekaletin Muhtelif Şubelerinde...", s.112-113.

¹³ *BOA*, DH.UMVM, 162/48.

daimi encümeninin¹⁴ görevleri arasında; vali tarafından kendilerine gönderilen vilayet bütçelerini incelemek, valiler tarafından her ayın sonunda gönderilen gider cetvellerinin bütçeye uygunluğunu denetlemek, olağanüstü durumlarda umumi meclis vazifesi yapmak, vilâyet hususî idaresinin bir evvelki seneye ait faaliyetleri hakkında encümenin görüşünü ifade eden bir rapor hazırlayarak, vilâyet umumi meclisine sunmak gibi işler yer almaktaydı.¹⁵

1913 yılında yapılan düzenleme ile İstanbul, Aydın, Ankara, Bağdat, Halep, Hüdavendiğar (Bursa), Suriye, Sivas, Diyarbakir, Trabzon, Kastamonu, Konya, Musul, Beyrut, Adana Vilayetleri ile “*Ehviye-i Gâyr-ı Miilbaka*” başlığı altında belirtilen İzmit, Eskişehir, İçel, Urfa, Bolu, Teke, Canik, Kale-i Sultaniye (Çanakkale), Karahisar-ı Sahip (Afyonkarahisar), Karasi (Balıkesir), Kudüs-ü Şerif, Kırşehir, Kütahya, Maraş, Menteşe, Niğde Mutasarrıflıklarında vilayet-i hususiye idaresi kurulmuştur.

Kütahya Vilayet Hususi İdaresi

1913 yılında, vilayet hususi idaresi kurulan livalardan biri de Kütahya idi. Kütahya Vilayet Hususi İdaresinde vali, vilayet umumi meclisi ve vilayet daimi encümeni söz sahibiydi. 1920 yılı bütçe rakamları, Kütahya livasındaki vilayet hususi idaresi kadro ve teşkilat yapısı hakkında bilgi vermektedir. Buna göre vilayet hususi idaresinde; Kütahya merkezde 1.500 kuruş maaşla bir müdür, 1.000 kuruş maaşla bir başkâtip, 700-850 kuruş arasında değişen maaşla bir gelir bir de gider kâtibi, 2.000 kuruş maaşla bir mühendis, 800 kuruş maaşla bir kondüktör, 500 kuruş maaşla bir mübaşir, 600'er kuruş maaşla Nafia ve Maarif şubelerinde birer kâtip, 250'şer kuruş maaşla üç hizmetli çalışmaktaydı. Daimi encümen kaleminde 1.000 kuruş maaşla bir başkâtip, 600 kuruş maaşla bir ikinci kâtip, Ayrıca Uşak, Simav ve Gediz'de 500'er kuruş maaşla birer vilayet hususi idaresi memuru, 150'şer kuruş maaşla birer odacı görev yapmaktaydı¹⁶.

Kütahya Vilayet Umumi Meclisinin faaliyetleri ve yaptığı toplantılar hakkında elimizde yeterince bilgi bulunmamaktadır. Umumi meclis görüşmelerine ait zabıtlardan sadece 1916 yılına ait zabıtlara ulaşabildik. 14 Aralık 1916-1 Ocak 1917 tarihleri arasındaki görüşmelere ait zabıtlarda, toplantılara Kütahya Mutasarrıfı Müfit Beyin mazeretinden dolayı Mutasarrıf Vekili Ahmet Kemal Beyin başkanlık ettiği, delege olarak Kütahya'dan Anastas Efendi, Ahmet Efendi, Bekir Bey, Cemil Efendi, Hafız Ahmet Hulusi Efendi, Süleyman Efendi, Şeyh Hakkı Efendi, Simav'dan Cemil Efendi, Salih Efendi, Gediz'den Ahmet Efendi,

¹⁴ *İdare-i Umumiye-i...*, s.28; Vecihi Tönük, *Türkiye'de İdare Teşkilatının Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara 1945, s.255-256.

¹⁵ Tahir Aktan, “Vilayet İdaresi ve Mahalli İdarelerin Esas Bünyesi?”, *Mahalli İdareler Hakkında Etüdler*, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara 1955, s.21; “Vekâletin Muhtelif Şubelerinde...” s.112-113.

¹⁶ BOA, DH.UMVM., 34/12.

Ali Haydar Efendi, Uşak'tan Hoca Şakir Efendi, Ahmet Efendi, Mehmet Kemal Efendi ve Bekir Efendinin katıldığı görülmektedir. Kütahya mutasarrıflığından Uşak kaymakamlığına gönderilen bir yazıda, Uşak'tan delege olarak seçilen ancak toplantılara katılmayan Mehmet Efendi ile Acemzade Hafız Beyin yerine yeni delegelerin seçilerek Kütahya'ya gönderilmesi istenmiştir¹⁷.

Meclis-i Umumi, açılış toplantısını yaptıktan sonra, kendi içinde komisyonlar oluşturarak çalışmalarına devam etmiş, bu doğrultuda maliye, nafia, ziraat, sıhhiye ve baytariye komisyonları oluşturulmuştur. Mecliste gündeme gelen konular, önce encümenlere havale edilmiş, daha sonra encümenlerden gelen görüş doğrultusunda karara bağlanmıştır. Meclis, pazar ve çarşamba günleri toplanmış, diğer günlerde encümenler çalışmalarını sürdürmüştür¹⁸.

Mecliste en çok gündeme gelen konuların başında, bütçe harcamaları, eğitim ve bayındırlık işleri gelmekteydi. Şahısların gönderdiği dilekçelerden, maaş zammı taleplerine kadar pek çok konu da Meclisin gündemine gelmiştir. Mecliste gündeme gelen konulardan bazıları şunlardır; Simav'da Namık Bey Vakfından olan ve yangında zarar gören cami ile hamamın tamiri için Evkaf Nezaretinden para istenmesi, Simav-Çukurlar İstasyonunda kaçak zahire satışının önlenmesi için merkezi Çukurlar olan bir nahiye kurulması, Çukurlar'a belediye teşkilatı kurularak pazar yeri oluşturulması ve pazarda düzenin sağlanması için polis görevlendirilmesi, Simav-Virancık Susuzkaya köyünün suya ihtiyacı olduğundan Abdi Paşa Vakfından olan çeşmenin suyunun köye getirilmesi için Evkaf Nezareti ile temasa geçilmesi, Simav Belediyesinde itfaiye teşkilatı olmadığından, belediyelere yardım bölümünden tahsisat verilmesi, Simav'da çıkan yangında zarar gören ailelerin orman vergisinden muaf tutulması, Gediz ve Simav'da inşa edilecek hastanelerin tahsisatlarının ödenmesi, Kütahya-Tavşanlı yolunun yapımını üstlenen müteahhit Hacı Ali zade Rafet Beyin depozitosunun iade edilmesi, Uşak'ta Yılcıncızedeler Hanı karşısında bulunan hamamın sadece erkeklere mahsus hale getirilmesi, Kütahya Hapishanesinin sağlık koşullarına uygun inşa edilmediğinden, hastalanan mahkumların başka hapishanelere sevki, mekteb-i sultaniye dönüştürülen Kütahya Mekteb-i İdadi binasına yapılacak ek binanın müteahhidi Tayas Efendinin kaçması nedeniyle yarım kalan işlerin durumu, çeşitli alanlarda eğitim almaları için Avrupa'ya gönderilecek öğrenciler için bütçeden para ayrılması¹⁹.

Umumi meclis görüşmelerinin sonunda, alınan kararların uygulanmasına refakat etmek üzere, kendi içinden seçilen ve üç kişiden oluşan bir daimi encümen oluşturularak çalışmalara son verilmiştir. Daimi encümenin işlerini yapmak üzere bir başkâtip, bir ikinci kâtip ve bir odacı görevlendirilmiştir²⁰. Aralık 1916'da

¹⁷ BOA., DH.UMVM., 146/81.

¹⁸ BOA., DH.UMVM., 146/81.

¹⁹ BOA., DH.UMVM., 146/81.

²⁰ BOA., DH.UMVM., 146/81.

gerçekleşen Meclis-i Umumi toplantısı sonunda daimi encümen asıl üyeliğine Simav Deleşesi Salih Bey, Kütahya Deleşesi Şeyh Hakkı Efendi ve Uşak Deleşesi Ahmet Bey, yedek üyeliğe de Bekir, Ali Haydar, Şakir Efendiler seçilmiştir.²¹

Kütahya Vilayet-i Hususiye İdaresinin Gelir ve Gider Durumu

Umumiye-i Vilayât Kanun-u Muvakkatinin, “*İdare-i Hususiye-i Vilayet*” başlıklı ikinci kısmının birinci faslındaki sekiz madde, vilayet bütçesi ile ilgili düzenlemeleri içermektedir. Vilayet hususi idarelerinin gelir ve giderlerini gösteren vilayet bütçeleri, âdi ve fevkalade olmak üzere iki kısımdan meydana gelmekteydi. İdare-i vilayet âdi bütçelerindeki gelir kalemleri şunlardan oluşmaktaydı; eğitimde kullanılmak üzere aşar ve vergilere ilave olunan gelir kalemleri, toplanan paraların Ziraat Bankasına yatırılması suretiyle elde edilecek gelir payı, yol ve geçitlerin yapımı için alınan vergiler veya kıtlık, pahalık gibi olağanüstü durumlar nedeniyle bu vergilerin toplanamadığı durumlarda, meclis-i umumi veya encümen-i vilayet kararıyla yerine getirilecek bedeni yükümlülükler, hayvan kesim vergisi, kanun ile tayin edilecek üst sınırı geçmemek kaydıyla, vilayet umumi meclisleri tarafından tekâlif-i umumiyeye (genel vergilere) ilave edilecek paylar, gerekli durumlarda umumi bütçeden tahsis edilecek paralar, vilayete ait menkul ve gayri menkullerin getirileri, vilayetçe köprü, iskele, kayık taşımıcılığı gibi vilayet tarafından halka sunulan hizmet karşılığında alınan paralar ve kira bedelleri, vilayet dâhilinde işleyen tramvay, otobüs ve otomobil gibi nakliye vasıtaları şirketlerinden çeşitli sanayi kollarına ait fabrikalardan alınan yıllık ücretler ve bunlara verilecek imtiyazname ve ruhsatnameler karşılığında alınacak ruhsatname harçları, numune çiftlik ve tarlaları, çiftçilik mektepleri, damızlık hayvan ve tarım aletleri depoları, sanayi mektep ve sergileri, ticaret sergileri ve panayırların gelirleri ile tarım aletlerinin kira bedelleri, vilayetçe tesis ve idare edilecek okulların, matbaa ve gazetelerin her türlü gelirleri, vilayete hibe ve vasiyet yoluyla yapılan bağışlar²².

Âdi bütçenin giderler kısmı ise şu kalemlerden oluşmaktaydı; vilayet ve hususi idarelerinde çalışan memurların maaş ve harcamaları, vilayete ait gelirlerinin tahsili için yapılan harcamalar, vilayete ait yol ve geçitlerin yapım ve tamir masrafları, vilayet dâhilindeki eğitim, hayır ve sağlık kurumlarının inşa, tamir ve idare masrafları, bu kurumlarda çalışanların maaşları, vilayetin tasarrufundaki gayrimenkullerin tamir, vergi ve sigorta bedelleri, vilayet tarafından alınan borçların taksitleri, vilayet matbaa ve gazete masrafı, meclisi umumi ve vilayet daimi encümeni masrafları ve üyelerin maaş ve harcırahları, meclisi umumiye aza seçimi sırasında yapılan masraflar²³.

²¹ BOA., DH.UMVM., 146/81.

²² *İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanununun İdare-i Hususiye...*, s.8-10, Vilayet Hususi İdarelerinin gelirleri ve çeşitli vergilerden ayrılan yüzdelik oranlar için bkz. Mehmet Kaya, “Vilayet Hususi İdare Bütçeleri Üzerine Bir İnceleme: İstanbul Vilayeti 1336 (Mart 1920-Şubat 1921) Mali Yılı Hususi İdare Bütçesi”, *History Studies International Journal of History*, Volume:5, Issue:3, May 2013, s.145-146.

²³ *İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanununun İdare-i Hususiye...*, s.10-11.

Âdi bütçelerinden dışında 1915 yılından itibaren fevkalade bütçeler de hazırlanmış, beklenmeyen giderler veya âdi bütçede gerçekleşmeyen gelir veya harcama kalemleri fevkalade bütçeler yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Fevkalade bütçenin gelirleri ise; olağanüstü masrafları karşılamak üzere vilayet umumi meclisi tarafından genel vergilere yapılan ilaveler ve geçici olarak konulacak vergiler, verilen borçların faiz gelirleri, gerektiğinde umumi bütçeden yardım olarak tahsis edilecek paralar, vilayete hibe ve vasiyet suretiyle yapılan bağışlar, âdi bütçeden artan paralardan oluşmaktaydı²⁴. Fevkalade bütçenin giderleri arasında, vilayete ait her türlü inşaat ve tesisat masrafları, âdi bütçede yer almayan harcamalar yer almaktaydı²⁵. Başlangıçta istisnai bir durum olarak görülen fevkalade bütçeler zamanla kalıcı hale gelmiş ve hükümet tarafından vilayetlere gönderilen bir yazıda, fevkalade bütçelerin de âdi bütçeler gibi bir yıllık gelir ve gider durumunu gösterecek şekilde hazırlanması zorunlu hale getirilmiştir²⁶.

Kütahya Vilayet Hususi İdaresinin 1915 yılındaki gelir ve gider durumuna bakıldığında, 7.123.146 kuruş gelir tahakkuk ettiği ancak bunun 2.170.507 kuruşunun tahsil edilebildiği görülmektedir²⁷. Vilayetin en önemli gelir kaynaklarından olan ve “*tarîk bedel-i nakdisi*” olarak ifade edilen yol vergisinin toplanmasında sıkıntı yaşanmış, 1915 yılında toplanması gereken 1.068.850 kuruş tutarındaki yol vergisinin 640.873 kuruşu tahsil edilememiştir. 1915 yılında, kalan bakiyenin de eklenmesi ile tahsil edilmesi gereken yol vergisinin yekûnu 4.712.380 kuruşa çıkmıştır²⁸. Gelirlerin tahsil edilmesinde karşılaşılan en önemli güçlük, vergi mükelleflerinin büyük kısmının I. Dünya Savaşı nedeniyle silahaltına alınmış olmasıdır. Askerli şubeleri ile yapılan yazışmalar sonunda silahaltına alınanlar tespit edilmiş ve bu kişilerin yol vergileri ertelenmiştir²⁹.

²⁴ *İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanununun İdare-i Hususiyeye...*, s.11.

²⁵ *İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanununun İdare-i Hususiyeye...*, s.11.

²⁶ BOA., DH.UMVM., 33/31.

²⁷ BOA., DH.UMVM., 83/10.

²⁸ BOA., DH.UMUM., 138/5; BOA., DH.UMVM., 33/52. Kütahya livasında kişi başına 20 kuruş olarak alınan yol vergisi, 1920 yılında da 40 kuruşa çıkartılmıştır. Bkz. BOA., DUİT., 131/48.

²⁹ BOA., DH.UMUM., 138/5.

Tablo 1: 1915 Vilayet Hususi İdarelerinin Gelir ve Gider Durumu

Vilayet/Liva	Tahmini Gelir (Kuruş)	Tahakkuk Eden Gelir (Kuruş)	Tahsilat (Kuruş)	Bakayâ (Kuruş)	Matlûbât (Kuruş)
Aydın	27.076.500	35.197.838	16.662.886	18.534.852	23.756.302
Konya	21.455.865	15.453.320	7.793.946	7.659.374	97.987
İstanbul	15.854.403	15.854.402	15.843.425	10.977	-
Trabzon	12.566.874	14.010.327	1.948.832	12.061.495	-
Sivas	12.014.490	16.604.439	6.744.129	9.864.110	2.355.252
Hüdavendiğâr	11.059.000	7.555.110	5.778.170	2.376.940	795.691
Beyrut	10.041.344	7.850.502	5.460.077	2.490.425	1.327.696
Ankara	9.349.255	7.449.382	5.787.671	1.661.696	-
Karasi	8.578.407	8.212.814	1.875.638	5.337.176	1.900.000
Suriye	8.178.830	23.858.551	5.101.926	18.756.524	-
Kastamonu	7.895.108	7.895.114	4.720.357	3.174.751	495.661
Halep	7.283.203	8.916.922	6.884.630	2.032.292	814.944
Kütahya	7.123.146	7.123.156	2.170.507	4.952.639	414.744
Adana	6.791.694	7.385.319	3.288.816	4.096.503	-
Canik	6.056.800	7.624.267	3.815.797	3.813.470	1.600.000
Kırşehir	5.422.338	5.422.378	1.498.912	3.923.464	55.007
Diyarbakır	5.250.180	4.216.510	1.494.233	2.722.276	987.308
Musul	4.558.907	6.889.114	1.880.923	5.008.179	2.333.545
İzmit	4.417.918	5.034.720	3.234.182	1.800.548	3.352.563
Niğde	4.332.639	4.534.949	1.615.922	2.919.027	1.019.498
Bolu	3.951.842	3.618.246	3.116.900	491.346	949.805
Kudüs-ü Şerif	3.877.919	2.428.853	1.597.376	831.477	313.043
Karahisar-ı Sahip	3.805.660	3.805.659	3.102.373	703.286	1.209.223
Bağdat	3.714.187	3.292.909	2.711.960	580.945	1.045.548
Teke	3.585.475	5.472.391	1.499.245	3.973.146	847.807
Menteşe	3.376.856	2.028.114	1.672.291	355.422	220.473
Kale-i Sultaniye	2.448.149	3.244.452	1.452.600	1.791.852	-
Eskişehir	1.872.188	2.079.680	1.670.094	409.585	799.810
İçel	1.619.057	1.741.251	765.661	975.689	243.307
Urfa	1.457.187	4.500.852	843.166	3.651.689	-
Maraş	1.400.805	1.508.674	524.443	426.269	565.807
Yekûn	226.219.026	250.898.898	121.952.488	127.444.365	52.499.432

Kaynak: Mehmet Karayaman, "Vilayet Hususi İdareleri ve 1915 Yılı Faaliyetleri", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2009 Yaz, Sayı:8, Konya, s.132.

Tablo 1'e bakıldığında, 1915 yılında Kütahya Vilayet Hususi İdaresinin, vilayet hususi idareleri arasında tahmini gelir sıralamasında 13.sırada, tahsil edilen vergi sıralamasında ise 16.sırada yer aldığı, vilayet hususi idarelerinin toplam tahmini gelirlerinin %3.1'ini oluşturduğu görülmektedir.

I. Dünya Savaşının getirdiği ağır koşullar sadece vergilerin toplanmasında değil, mevcut işlerin yürütmesinde de sıkıntılara neden olmuş, öngörülen işlerin yapılması için müteahhit bulmakta, malzeme tedarik etmekte güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu da pek çok vergi ve harcama kaleminin kâğıt üstünde kalmasına neden olmuştur. Gerçekleşemeyen vergi ve harcama kalemleri nedeniyle bir sonraki yıla aktarılan bakayalar artmıştır. Örneğin Kütahya Vilayet-

i Hususiye bütçesinde 1915 yılından 1916 yılına aktarılan bakaya miktarı 4.952.638 kuruşa çıkmıştır³⁰.

1916 yılı Kütahya Vilayet Hususi İdaresi âdi bütçesinde 3.742.627 gelir, 2.828.627 kuruş gider gösterilmiş olup, fevkalade bütçede ise 1.014.000 kuruş gelir ve aynı miktarda gider belirtilmiştir³¹.

1918 yılında, Kütahya Vilayet Hususi İdaresi âdi bütçesinde 5.290.500 kuruş gelir, 4.832,413 kuruş gider gösterilmiştir. Fevkalade bütçede ise 608.087 kuruş gelir ve aynı miktarda gider belirtilmiştir³².

1919 yılında Kütahya Umumi Meclis tarafından kabul edilen âdi bütçeye göre livanın 5.508.683 kuruş geliri, 5.026.683 kuruş gideri bulunmaktaydı³³. 1919 bütçesine yakından bakıldığında daha önceki yıllardan devreden alacaklılarla birlikte hesaplanan 5.508.683 kuruş gelirin ancak 1.372.500 kuruşunun tahsil edildiği görülmektedir³⁴. Oluşan bütçe açığını kapatmak için hazineden 4.000.000 kuruş yardım alınmıştır.

Tablo 2: 1919 Yılı Kütahya Vilayet Hususi İdaresi Gelirlerinin Dağılımı

Gelir Kalemi	Toplanan Miktar (Kuruş)
Müsakkafat Vergisinden Alınan Hisse	145.000
Temettuât Vergisinden Alınan Hisse	17.000
Ağnam Vergisinden Alınan Hisse	150.000
Çeşitli Harçlardan Alınan Hisse	25.000
Harp Kanununun 3. ve 8.Maddelerine Göre Alınan Vergi	5.000
Yol Vergisi	800.000
Okul Gelirleri	2.000
Emlak ve İcar Gelirleri	8.500
Çeşitli Gelirler	20.000
Tedrisat-ı İbtidaiye Kanununa Dayanılarak Halktan Toplanacak Para	200.000
Gureba Hastanesi Eczanesi Geliri	96.183
Toplam	1.372.500

Kaynak: BOA., DUİT., 131/48.

1919 yılı Kütahya Vilayet Hususi İdaresi gideri olan 5.026.683 kuruşun, 283.850 kuruşunun umumi meclis ve muhasebe-i hususiye masrafına, 655.900 kuruşunun yol ve bina yapımına, 1.990.900 kuruşunun eğitime, 15.500 kuruşunun tarım ve hayvancılığa, 630.200 kuruşunun sağlık ve hayır işlerine, 76.000 kuruşunun muhtelif alanlara harcandığı, 1.373,333 kuruşunun da Ziraat Bankasına verildiği görülmektedir³⁵.

³⁰ BOA., DH.UMUM., 138/5.

³¹ BOA., DH.UMVM., 33/34.

³² BOA., DH.UMVM., 33/47.

³³ BOA., DUİT., 131/48.

³⁴ BOA., DUİT., 131/48.

³⁵ BOA., DUİT., 131/48.

1919 yılı fevkalade bütçesinde ise 582.000 kuruş gelir ve aynı miktarda gider bulunmaktaydı. Fevkalade bütçenin giderlerine baktığımızda yol ve bina yapımına 570.000 kuruş, hayvan deposu inşaatına da 12.000 kuruş harcandığı anlaşılmaktadır ³⁶.

Tablo 3: 1918 ile 1919 Yılı Bütçe Giderlerinin Karşılaştırılmalı Tablosu

Esami	1918 Yılı Tahsisatları (Kuruş)	1919 Yılı Tahsisat-ları (Kuruş)	Fazlası (Kuruş)	Noksamı (Kuruş)
Birinci Kısım				
Aza Yevmiye ve Harcırahları	32.000	32.000		
Encümen-i Liva Muhassasatı	72.000	72.000		
Muhasebe-i Hususiye Müdür, Kâtip ve Memurları Maaşı	81.000	94.200	13.200	
Encümen-i Liva Kalemî Maaşı	19.200	18.000		1.200
Müstahdem-i Mütferrika Maaşı	9.600	15.000	5.400	
Harcırah	2.000	2.000		
Mefruşat	1.000	1.000		
Tenvirat ve Teshin	3.500	5.000		
Kırtasiye ve Evrak-ı Matbua	7.500	10.000	2.500	
Mütferrik ve Nakliye	1.500	1.000		500
İcar	500	1.850	1.350	
Müdür ve Kâtip Maaşı	24.600	22.800		1.800
Kırtasiye		3.000		
Mahrukut	7.000	1.500		2.000
Mütferrika		500		
İkinci Kısım				
Memurin-i Fenniye Maaşı	33.600	43.200	9.600	
Kâtip ve Müstahdem Maaşı	17.400	13.200		4.200
Tamirci Amele-i Daimi Üceratı	50.000			50.000
Kütahya-Gediz Yolu Köprü ve Tamiri	150.000	140.400		9.600
Kütahya-Karahisar	40.000	40.000		
Kütahya-Bursa	20.000	35.000		15.000
Gediz-Uşak	0	75.000	75.000	
Gediz-Simav		40.000	40.000	
Tamirat-ı Müsta'cele	77.000	200.000	123.000	
İstikşafat	3.000	10.000	7.000	
Memurin-i Fenniye Harcırahı	13.000	30.000	17.000	
Alât ve Edevat Mubayaa, Nakliye ve Tamirâtı	10.000	10.000		
Mefruşat	200	1.500	1.300	
Kırtasiye	3.000	5.000	2.000	
Mütferrika	500	1.000	500	
Tenvir ve Teshin	1.500	2.000	500	
Üçüncü kısım				
Maarif Müfettiş ve Kâtibesî				
Müfettiş, Katip ve Müstahdem Maaşı + Müstahdem-i Mütferrika	57.800	45.600		13.200
Kırtasiye	2.000	2.500	500	
Harcırah	600	600		
Tedrisat				
İdadi Muallimleri Maaşları	98.400	91.800	6.600	

³⁶ BOA., DUİT., 131/48.

Mahrukat-ı Müteferrika	2.000			
Müteferrika	800	5.000	2.200	
İcar	1.800	1.800		
Harcırah	1.000	1.000		
Levazım-ı Dersiyeye ve Tesisiye	2.000	2.500	500	
Numune Mektepleri Maaşları	252.600	249.000		3.600
İbtidai Mektepleri	651.120	695.000	43.880	
Ana Mektepler	109.800	93.400		16400
Tedrisat-ı İbtidaiye Masarifatı	30.000	56.500	26.500	
Kırtasiye ve Evrak-ı Matbu	10.000	15.000	5.000	
Müteferrika	7.000	15.000	8.000	
Mefruşat ve Tesisat	5.000	30.000	25.000	
Mekatib-i Tamiriye	15.000	15.000		
Mekatib-i İkramiye	4.000	8.000	4.000	
Muallimin Harcırahı	3.000	5.000	2.000	
Fakir Öğrenciyeye Kitap Yardımı	5.000	30.000	25.000	
Mekatib-i İcariye	58.620	68.600	9.980	
Levazım-ı Tedrisiye	5.000			5.000
Ana Mektepler Masarifatı	54.200			54.200
Leyli İbtidai Mektebi	10.000			10.000
Köy Mektepleri Masarifatı		10.000	10.000	
Ana Mekteplerin Muhtelif Giderleri		59.000	59.000	
Heyet-i Talimiye Dairesi Maaşı	112.200	136.800	24.600	
Müstahtemin-i Müteferrika	16.200	18.600	2.400	
Darülmualimin Muhtelif Masarifatı	277.800	263400	8100	22500
Mekatib-i Gayrimüslime Lisan-ı Osmanî Muallimleri Maaşı	10.200	27.000	16.800	
Darülfahız Masarifatı	22.200	44.400	22.200	
Umur-ı Ziraiye Masarifatı				
Nebatat-ı Müfide Celb ve Mubayaası	9.200	8.000		1.200
Kimyevi Gübreler Celb ve Mubayaası	2.000	2.500	500	
Mu'alecat	2.500	5.000	2.500	
Nakliye	2.000		2000	
Hayvanat Deposu	39.200	0	0	39.200
Beşinci Kısım				
Gureba Hastahaneleri	403.800	590.200	469.400	243.000
Tabip ve Hademe Maaşı	12.000			12.000
İcar	1.440			1.440
Ecza-i Tıbbiye ve Malzeme	3.000			3.000
Tenvir ve Teshin ve Kırtasiye	3.000			3.000
Bakteriyoloji Masarifatı	19.000			19.000
Tedabir-i Sıhhiye Masarifatı	80.000	40.000		40.000
Ziraat Bankasına Ait Hisse Aidatı	50.000	40.000		10.000
Varidat-ı Hususiye Masarifatı Tahsilinesi	3.000	3.000		
Emakin ve Akar Vergisi	20.000	60.000		40.000
Masarif-ı Muhakeme	2.000	2.000		
Reddiyet	5.000	5.000		
Masarif-ı Gayri Melhuz	5.000	6.000	1.000	
Tahsisat-ı Fevkalade	320.000			320.000
Ceman Yekûn	4.832.413	5.026.683	1.088.910	894.640

Kaynak: BOA, DHUMVM., 33/52.

1919 yılında, 10 maddelik “Kütahya Müstakil Vilayetin (1)335 Sene-i Muvaazene-i Hususiye-i Adliye Nizamnamesi” yayınlanarak bütçe gelir ve giderleri ile ilgili uyulması gereken kurallar belirlenmiştir. Genel olarak İdare-i Hususiye-i Vilayet

Talimatnamesine atf yapılarak hazırlanan Nizamnamede, hususi idare adına kanunlarda belirtilmeyen hiçbir verginin koyulamayacağı hatırlatılarak, hususi idareye ait menkul ve gayrimenkullerin tamiri, yeniden inşası, satılması gibi her türlü işlerde sadece muhasebe-i hususiye memurlarının yetkili oldukları belirtilmiştir³⁷.

1920 bütçesine baktığımızda 11.601.93 gelir ve aynı miktarda gider olduğu görülmektedir³⁸. Bu gelirin ancak 3.794.434 kuruşu tahsil edilebilmiş olup, geri kalan miktarı hazine yardımı olarak karşılanmıştır.

Tablo 4: 1919 ile 1920 Yılı Bütçe Gelirlerinin Karşılaştırılmalı Tablosu

1919 Yılı Gelir Kalemleri	Toplanan Miktar (Kuruş)	1920 yılı Gelir Kalemleri	Toplanan Miktar (Kuruş)
Müsakkafat Vergisinden Alınan Hisse	145.000	Müsakkafat Vergisinden Alınan Hisse	160.000
Temettüat Vergisinden Alınan Hisse	17.000	Temettüat Vergisinden Alınan Hisse	30.000
Ağnam Vergisinden Alınan Hisse	150.000	Ağnam Vergisinden Alınan Hisse	184.000
Çeşitli Harçlardan Alınan Hisse	25.000	Çeşitli Harçlardan Alınan Hisse	84.000
Harp Kanununun 3. ve 8.Maddelerine Göre Alınan Vergi	5.000	Harp Kanununun 3. ve 8.Maddelerine Göre Alınan Vergi	7.500
Yol Vergisi	800.000	Yol Vergisi	2.400.000
Okul Gelirleri	2.000	Okul Gelirleri	2.000
Emlak ve İcar Gelirleri	8.500	Emlak ve İcar Gelirleri	99.434
Çeşitli Gelirler	20.000	Çeşitli Gelirler	20.000
Tedrisat-ı İbtidaiye Kanununa Dayanılarak Halktan Toplanacak Para	200.000	Tedrisat-ı İbtidaiye Kanununa Dayanılarak Halktan Toplanacak Para	600.000
Gureba Hastanesi Eczanesi Geliri	96.183	Gureba Hastanesi Eczanesi Geliri	5.000
		Hastane Geliri	24.000
		Hayvan Kesim Vergisi	44.000
		Ziraat, Ticaret ve Sanayi Tesisleri Geliri	400.000
		Hazine-i Celileden Yardım	200.000
Toplam	1.372.500	Toplam	3.794.434

Kaynak: BOA, DUİT., 131/48.

1920 yılı bütçe harcamalarına bakıldığında 370.800 kuruşun meclis-i umumi ve muhasebe-i hususiye gideri olarak harcandığı, 563.400 kuruşun yol ve bina yapımına, 1.785.900 kuruşun eğitime, 579.400 kuruşun tarım ve hayvancılığa, 629.000 kuruşun sağlık ve hayır işlerine, 5.134.000 kuruşun muhtelif masraflara harcandığı, 2.538.593 kuruşun da Ziraat Bankasına verildiği görülmektedir³⁹.

1920 yılında, 12 maddelik “*Kütahya Müstakil Livasının (1)336 Sene-i Muvazene-i Hususiye-i Adliye Nizamnamesi*”, yayınlanarak bütçe gelir ve giderleri ile ilgili uyulması gereken kurallar belirlenmiştir. Buna göre, tamirat ve satın

³⁷ BOA,DUİT., 131/48.

³⁸ BOA, DH.UMVM., 34/12.

³⁹ BOA, DUİT., 131/48.

almalarda 1.000 kuruşa kadar olan işlerde ilgili komisyonların onayı, 1.000 kuruşun üzerindeki harcamalarda vilayet daimi encümenin onayı ile avans ödenebileceği, hususi idareden maaş alan öğretmen, memur ve hizmetlilerin maaşlarına zam yapılacağı belirtilmiştir⁴⁰.

1920 yılı fevkalade bütçesine, 1919 yılı bütçesinden artan 612.800 kuruş ile 440.00 kuruş yol vergisi eklenerek toplam 1.052.800 kuruş ilave edilmiştir. Ayrıca Dâhiliye Nezaretinden, vilayet hususi idaresi personeline ödenecek “*pabalılık zammı*” nedeniyle, 543.000 kuruş daha tahsisat gönderilmesi istenmiştir⁴¹.

Eğitim Alanında Yapılan Faaliyetler

1915 yılında Kütahya Livasında 1 Darülmualimat, 15 ibtidai mektebi, 4 ana mektep bulunmaktaydı⁴². 1915 yılında Kütahya’da, 30 talebesi bulunan bir Darülmualimin ile Mal Hatun Numune-i İnas Mektebi açılmıştır. 50.000 kuruşa alınan sekiz odalı bir binada faaliyet gösteren inas mektebine, ilk yıl 100 öğrenci kaydedilmiştir. 22 Kasım 1915 tarihinde altı odalı, üç dershaneli Mithat Paşa Ana Mektebi hizmete girmiştir. Yedi odalı altı dershaneli Hadikatül Maarif Mektebi tamir ettirilerek burada Reşadiye Numune Mektebi faaliyete geçmiştir. Okula, 250 öğrenci kaydedilmiştir. Ayrıca 35 öğrencinin hizmet aldığı üç dershaneli bir inas mektebi ile Lala Hüseyin Paşa Erkek Mektebi de açılmıştır⁴³.

Tavşanlı’da 21 Aralık 1915 tarihinde, dört odalı dört dershaneli 200 öğrenci mevcutlu bir inas mektebi faaliyete geçmiştir. 14 Eylül 1915 tarihinde Tavşanlı’ya bağlı Tepecik Nahiyesinde iki odalı iki dershaneli 200 öğrencili bir inas mektebi, Tepecik Nahiyesine bağlı Kuruçay Köyünde de kız-erkek karışık 150 mevcutlu bir mektep açılmıştır⁴⁴.

1915 yılında, Uşak merkezde, beş odalı iki dershaneli, 150 mevcutlu bir ana mektep açılmıştır. Simav merkezde üç odalı iki dershaneli, 82 öğrencisi bulunan Ravzatü’l Benat adında bir inas mektebi, iki odalı iki dershaneli 80 öğrencisi bulunan Kehvareli Maarif İnas Mektebi, iki odalı iki dershaneli 85 öğrencisi bulunan Şeyh Bedrettin Erkek Mektebi açılmıştır. 14 Eylül 1915 tarihinde Simav’a bağlı Yemişli Köyünde 35 öğrencisi bulunan bir erkek mektebi, Naşa ve Kırkocak Köylerinde ikişer dershaneli iki erkek mektebi faaliyete geçmiştir⁴⁵.

1915 yılında hazırlanan, “*Kütahya İdare-i Hususiyesinin Beş Senelik Programı*”na göre 1916 yılında Uşak’ta bir idadi okulu binası yapılması planlanmış ve bunun için bütçeden 100.000 kuruş para ayrılmıştır. Yine aynı programa göre Uşak’a

---

⁴⁰ BOA., DUİT., 131/48.

⁴¹ BOA., DH.UMVM., 46/8.

⁴² BOA., DH.UMVM., 83/10.

⁴³ BOA., DH.UMUM., 138/5; BOA., DH.UMVM., 146/81.

⁴⁴ BOA., DH.UMUM., 138/5.

⁴⁵ BOA., DH.UMUM., 138/5.

bağlı Akarca, Akse, Alfaklar, Avgan, Banaz-Susuz Köy, Bulkaz, Büyük Oturak, Çardak, Delihıdırlı, Hacımsultan, Halaçlar, Hasköy, İlyaslı, İslamköy, Kabaklar, Karaboyalık, Karahallı, Kayaağıl, Kızılcasöğüt, Mende, Muharremşah, Omurca, Ortaköy, Paşacık, Paşalar, Sivaslı, Susuzviran, Şükraniye, Tatar, Yapağlar, Yayalar'da erkek mektebi açılması için 25.000 ile 35.000 kuruş arasında değişen miktarlarda para ayrılması öngörülmüştür⁴⁶.

1919 yılı gideri olan 5.026.683 kuruşun, 1.990.900 kuruşu eğitime harcanmıştır. Buna göre bütçeden eğitime ayrılan pay %39,6'dır. Eğitim harcamalarının dağılımına bakıldığında maarif müfettişlerine 58.700 kuruş, mekteb-i idadilere 102.100 kuruş, mekteb-i ibtidailere 253.100 kuruş, ana mekteplere 59.000, Darümuallimine 263.400, gayrimüslimlere ait mekteplerde Osmanlıca dersi vereceklere 27.000 kuruş, Darülhafız mekteplerine 44.400 kuruş harcandığı anlaşılmaktadır⁴⁷.

1920 yılında eğitime harcanan 1.785.900 kuruşun dağılımına bakıldığında, maarif müfettişlerine 44.600 kuruş, mekteb-i idadilere 108.300 kuruş, numune mekteplerine maaş olarak 301.000 kuruş, ibtidai mekteplerine 804.400 kuruş, ana mekteplere 134.100 kuruş, Darümuallimine 265.900 kuruş, Darülhafız mektebine 45.800 kuruş, gayrimüslimlere ait mekteplerde Osmanlıca dersi vereceklere 27.000 kuruş harcandığı görülmektedir⁴⁸.

1920 yılı bütçe rakamları okullar hakkında bazı ayrıntılı bilgileri de içermekte, okulda görev yapan öğretmenler ve aldıkları maaş hakkında bilgi vermektedir. Örneğin Kütahya İdadisinde müdür 1.300 kuruş, Türkçe, ulum-u tabiiyye, riyaziye, ulum-u diniye ve imamet öğretmenleri 800'er kuruş, Fransızca öğretmeni 600 kuruş, tarih-coğrafya öğretmeni 700 kuruş, elişleri öğretmeni 400 kuruş, terbiye-i bedeniye öğretmeni 200 kuruş, resim ve resm-i hendese öğretmeni 200 kuruş, hat ve kitabet öğretmeni 400 kuruş, inşa öğretmeni 200 kuruş maaş almaktaydı⁴⁹. Köylerde görev yapan öğretmenler ise ortalama 200 kuruş maaş almakta olup, yanlarında öğretmenlere yardımcı olmakla görevli olan ve 50 kuruş maaş alan bevvaplar (kapıcılar) görev yapmaktaydı⁵⁰. 26 Mart 1913 tarihinde çıkarılan İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanununun 18.maddesinde iptidai mekteplerin inşa ve daimi masrafları ahaliye bırakıldığından, köy okullarında görev yapan öğretmenlerin ve bevvapların (kapıcıların) maaşları köylüler tarafından ödenmiştir.

Yine 1920 yılı bütçe rakamlarından Kütahya merkezde bir Darümuallimin, bir idadi, Mal Hatun Numune ve Reşadiye Numune adında iki numune mektebi ile Yavuz Sultan Selim, Barbaros Hayrettin ve Vecidiye adında üç mektep,

⁴⁶ BOA., DH.UMVM., 85/7.

⁴⁷ BOA., DUİT., 131/48.

⁴⁸ BOA., DUİT., 131/48.

⁴⁹ BOA.,DH.UMVM., 34/12.

⁵⁰ BOA.,DH.UMVM., 146/81.

Şükriye Sultan ve Nilüfer Hatun adında iki inas (kız) mektebi, bir ana mektebi ile bir darülfahız mektebinin bulunduğu görülmektedir. Kütahya'da ayrıca Rum, Ermeni ve Katoliklere ait birer mektep de bulunmaktaydı⁵¹.

Tavşanlı merkezde Selimiye Mektebi, Tavşanlı İnas (kız) Mektebi ile bir ana mektebi, Tavşanlı'ya bağlı Tepecik, Kuruçay, Emirler, Sabuncupınar, Arslanapa köylerinde birer mektep faaliyet göstermekteydi.

Uşak merkezde Murad-ı Evvel Numune Mektebi, Reşadiye İnas Mektebi, Necm-i Edeb, Gülistan-ı Maarifet, Osman Gazi, Fazıl Ahmet Paşa Mektebi ile bir ana mektep, Rum ve Ermenilere ait birer mektep, Uşak'a bağlı Bozkuş Köyünde bir mektep, Ulubey'de biri inas olmak üzere iki mektep bulunmaktaydı. Umumi meclisin 14 Aralık 1916-1 Ocak 1917 tarihleri arasındaki görüşmelerinde Uşak delegesi Şakir Hoca tarafından sunulan teklifte, Uşak'ta bulunan Ayıntabi Hoca Medresesi merkez olmak üzere Uşak'ta bir darülfahız (Kur'an okuma okulu) açılması teklif edilmiştir. Yapılan müzakerelerde bütçenin yeni bir okul açılmasına imkân vermediği, Uşak'ta zaten bir medrese-i ilmiye mektebinin bulunduğu belirtilerek, burada görev yapan öğretmenlerden birinin bu iş için görevlendirilmesine karar verilmiştir⁵².

Gediz merkezde Murad-ı Hamîs Numune, Şems'ül Maarif, Feyz-i Hürriyet, Hadikatül-Maarif, Bedraka-i Maarif Mektebi, bir ana mektep ile bir darülfahız mektebi, Gediz'e bağlı Erdoğmuş ve Şaphane'de birer mektep bulunmaktaydı.

Simav'da Fatih Sultan, Mithatpaşa, Yunus Bey, Şeyh Bedreddin Mektebi, Ravzatü'l Benat İnas Mektebi, bir ana mektep ile bir darülfahız mektebi, Simav'a bağlı Çitgöl, Yenice, Demirci, Naşa, Kırkkavak, Yemişli, Çaysimav, Devletşah, Kalkan köylerinde birer mektep faaliyet göstermekteydi⁵³.

Kütahya merkezde, vilayet hususi idaresine ait bir matbaa açılması için 1918 yılı bütçesinden 100.000 kuruş ayrılması öngörülmüştür⁵⁴. 1920 yılında matbaa faaliyete geçmiş, matbaanın giderleri için 1920 yılı bütçesinden 275.600 kuruş tahsisat ayrılmıştır⁵⁵.

Bayındırlık Alanında Yapılan Faaliyetler

1915 yılında Kütahya'da, hususi idare tarafından bir hükümet konağı inşa edilmiştir. 70.000 kuruş harcanarak inşa edilen bina, bir salon, beş oda ve bir tuvaletten oluşmakta olup içerisinde içme suyu tesisatı bulunmaktaydı⁵⁶.

1915 yılında Uşak-Gediz karayolunun üçüncü kısmının yapılmasına devam edilerek 978 metre uzunluğunda toprak tesviye edilmiş, 94 metre uzunluğunda harçlı istinat duvarı yapılmış, 500 metre uzunluğunda kırma taş döşenmiş, 5 adet

⁵¹ BOA., DH.UMVM., 34/12.

⁵² BOA., DH.UMVM., 146/81.

⁵³ BOA., DH.UMVM., 34/12.

⁵⁴ BOA., DH.UMVM., 85/7.

⁵⁵ BOA., DH.UMVM., 34/12.

⁵⁶ BOA., DH.UMUM., 138/5.; BOA., DH.UMVM., 13/28.

yeni köprü ve menfez inşa edilmiştir⁵⁷. Ayrıca Kütahya-Tavşanlı yolunun ikinci kısmının inşasına devam edilerek 1.000 metre uzunluğunda toprak tesviye edilmiş ve 2.000 metre mikâp şose taşı, yol boyuna nakledilmiştir⁵⁸.

1915 yılı zarfında toplam 19 yeni köprü ve menfez yapılmış, 21 adet köprü ve menfezin tamiri gerçekleştirilmiştir. Bunların 2 adedi Kütahya-Bursa Caddesinde, 11 adedi Kütahya-Afyonkarahisar yolunda, 3 adedi Kütahya-Tavşanlı yolunda, 20 adedi Gediz-Uşak yolunda, 4 adedi Kütahya-Gediz yolunda bulunmaktaydı⁵⁹.

1915 yılında Uşak-Çivril yolunun 18 kilometrelik birinci kısmı inşa edilmiş, Kütahya-Tavşanlı yolunun ikinci kısmı, müteahhit bulunamadığından ihale edilememiştir⁶⁰. Yol yapımında amele taburları, hamal taburları da kullanılmıştır. 1915 yılındaki faaliyetler hakkında bilgi verilirken, yıl içerisinde livada amele taburu kurulmadığı, kurulan hamal taburunun da Kütahya-Tavşanlı yolunun başlangıç kısmında 27 gün çalıştırılıp, 2 kilometre toprak tesviyesi ile 74 mikap şose taşı döşeme işinin yapıldığı ifade edilmiştir⁶¹.

1915 yılında, Kütahya Vilayet Hususi İdaresi tarafından toplam 6.323 metre uzunluğunda 44.977 metreküp toprak yol yapılmış, 22.650 metre hendek açılmış, 22.650 metre banket yapılmıştır. 11.900 metre uzunluğunda 14.250 metreküp şose yol yapılmış, 7.033 metre uzunluğunda 4.621 metreküp kırma taş döşenmiştir⁶².

Sağlık Alanında Yapılan Faaliyetler

1915 yılında Kütahya merkezde, tren yoluyla Kütahya'ya gelen ve hasta olduklarından şüphe edilen kişilerin bir süre gözetim altında tutulması için 50 yataklı bir tecrithane açılmıştır⁶³. 1917 yılına gelindiğinde hususi idareye ait olan tecrithane, belediyeye devredilmiş, etüv (dezenfeksiyon) cihazları da sıhhiye müdürlüğüne verilmiştir. Tecrithane olarak kullanılan alan yeniden düzenlenerek revir haline getirilmiştir⁶⁴. 1916 yılında, Sıhhiye Müdürü Ziya Beyin tavsiyesi üzerine Kütahya Gureba-yı Müslimin Hastanesi bünyesinde bir "*umum-i muayenehané*" açılarak, fakir hastaların tedavi olması sağlanmıştır. Giderleri Frengi Hastanesi bütçesinden ödenen polikliniğe, halkın ilgisi giderek artmıştır⁶⁵.

Kütahya Vilayet Hususi İdare ile ilgili yazışmalarda Kütahya Gureba-yı Müslimin Hastanesi hakkında bazı bilgiler de verilmektedir. 1916 yılı bütçesine bakıldığında, hastanede 2.000 kuruş maaşla bir operatör doktor, 1.200 kuruş

⁵⁷ BOA., DH.UMUM., 138/5.

⁵⁸ BOA., DH.UMUM., 138/5.

⁵⁹ BOA., DH.UMUM., 138/5.

⁶⁰ BOA., DH.UMUM., 138/5.

⁶¹ BOA., DH.UMUM., 138/5.

⁶² BOA., DH.UMVM., 83/10.

⁶³ BOA., DH.UMVM., 83/10; BOA., DH.UMUM., 138/5.

⁶⁴ BOA., DH.UMVM., 83/16.

⁶⁵ BOA., DH.UMVM., 146/81.

maaşla bir doktor, 600 kuruş maaşla bir eczacı, 200'er kuruş maaşla çalışan sekiz hizmetli, 600 kuruş maaşla bir aşçı ve çamaşırcının görev yaptığı görülmektedir⁶⁶. 1920 yılı bütçe rakamlarına bakıldığında Hastaneye 3.000 kuruş maaşla bir başhekim atandığı, operatör doktor maaşının 3.000 kuruşa, eczacı maaşının 800 kuruşa çıkarıldığı görülmektedir. Ayrıca Hastane kadrosuna 700 kuruş maaşla bir idare ve ambar memuru, 600 kuruş maaşla bir harici, 400 kuruş maaşla bir dâhili hastabakıcı, 200 kuruş maaşla bir gassal, 300 kuruş maaşla bir bahçıvan ilave edildiği görülmektedir⁶⁷.

1920 yılı bütçe rakamlarına bakıldığında Kütahya Gureba Hastanesinin gelirlerinde bir artış görülmektedir. Bunun nedeni hastalardan alınan ücretlerin artırılmasıdır. Yapılan düzenlemeye göre, Kütahya Gureba Hastanesinde ameliyat olacak hastalardan, önemli ameliyatlarda 1.500 kuruş, küçük ameliyatlarda 750 kuruş ücret alınarak hastaneye gelir kaydedilmesi kararlaştırılmıştır. Toplanan ameliyat paralarının %70'nin ameliyatı yapan operatöre, %10'nun ameliyata katılan doktorlara, geriye kalan %20'sinin de vilayet hususi idaresine verilmesi öngörülmüştür. Basit ameliyatlardan ve muayene hizmetlerinden ücret alınmaması ve fakir hastaların ameliyat parasından muaf tutulması kararlaştırılmıştır⁶⁸.

12 Temmuz 1915 tarihinde Uşak Gureba Hastanesinin açılışı yapılmıştır⁶⁹. 1920 yılı bütçe rakamlarına bakıldığında, Uşak Gureba-yı Müslimin Hastanesinin kadrosunda; 2.000 kuruş maaşla bir başhekim, 1.500 kuruş maaşla bir müdür, 600 kuruş maaşla bir eczacı, 500 kuruş maaşla bir hastabakıcı, 800'er kuruş maaşla dört hademe, 400'er kuruş maaşla iki hademe, 300 kuruş maaşla bir çamaşırcı, 300 kuruş maaşla bir aşçının çalıştığı görülmektedir⁷⁰.

1915 yılında hazırlanan, "*Kütahya İdare-i Hususiyesinin Beş Senelik Programı*"na göre 1917 yılında Simav ve Gediz'de birer hastane açılması öngörülmüş, bunun için bütçeden 100.000 kuruş ayrılması kararlaştırılmıştır⁷¹. Ancak bu girişimden bir netice alınıp alınmadığına dair elimizde bilgi bulunmamaktadır.

1915 yılına ait yazışmalarda, bölgede tifo, tifüs, çiçek ve dizanteri gibi bulaşıcı hastalıkların görüldüğü ancak salgın yapacak düzeyde olmadıkları belirtilmektedir. En çok tahribat yapan hastalığın frengi olduğu ve askerlik muayenesi sırasında bine yakın kişinin frengili olduğunun tespit edildiği, bu

⁶⁶ BOA., DH.UMVM., 146/81.

⁶⁷ BOA., DH.UMVM., 34/12.

⁶⁸ BOA., DH.UMVM., 34/12.

⁶⁹ BOA., DH.UMVM., 83/10; BOA., DH.UMUM., 138/5.

⁷⁰ BOA., DH.UMVM., 34/12. Uşak Gurebayı Müslimin Hastanesi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Mehmet Karayaman, "Uşak Memleket/Devlet Müslimin Hastanesi Tarihçesi", *II.Uşak Sempozyumu (13-15 Ekim 2011) Bildiri Kitabı*, Uşak 2012, s.647-658.

⁷¹ BOA., DH.UMVM., 85/7.

nedenle de Kütahya merkezde 30 yataklı bir frengi hastanesinin açılmasına gerek duyulduğu ifade edilmiştir⁷².

Seyyar doktor temini, karantina idaresi gibi işler vilayet hususi idarelerinin sorumlulukları arasında yer almamaktaydı. Ancak I.Dünya Savaşı nedeniyle bulaşıcı hastalıklarda bir artış hatta salgınlar beklendiğinden, hükümet 1916 yılı âdi bütçesine, seyyar doktor maaşı ve harcırahı, küçük sıhhiye memuru maaşı, seyyar karantinalar ile tebhîr (dezenfeksiyon) memurluğu ve bu işler için gerekli inşaat ve levazım bedelinin eklenmesine izin vermiştir⁷³. Salgın hastalıklarla etkili bir şekilde mücadele etmek için 1916 yılında Kütahya livası dâhilinde aylık 600 kuruş maaşla 6 küçük sıhhiye memuru görevlendirilmiştir⁷⁴.

Ziraat ve Hayvancılık Alanında Yapılan İşler

Tarım ve hayvancılığı geliştirmek için 1880 yılında yapılan bir düzenleme ile ithal edilecek tüm tarım araçlarına gümrük muafiyeti getirilmiş, 1890 yılında ithal edilecek tohum, ağaç fidanı ve kimyasal gübreler de gümrük muafiyetine dâhil edilmiştir. 1907 yılında 12 ilde, “*alet ve edevat-ı ziraîye depoları*” kurulmuştur. Bu depoların, modern tarım araçlarını ithal ederek çiftçilere iskeledeki maliyet fiyatından satması, bozulan ve kırılan araçların onarımını ücretsiz olarak yapması hedeflenmiştir⁷⁵.

Kütahya zirai alet deposunda, daha önce Bursa vilayetinden satın alınmış bir adet orak makinesi varken, 1914 yılında 200 lira harcanarak Konya’daki Anadolu Şirketinden 8 adet daha orak makinesi satın alınmıştır. Makineler, arazisi orak makinesi kullanmaya müsait olan Altıntaş Nahiyesine bağlı köylere, belirli bir ücret mukabilinde dağıtılmıştır. Ancak makineleri kiralayanların silahlaltına alınması ve makinelerin atıl kalması nedeniyle, makineler toplanarak depoya kaldırılmıştır. Bu makinelerden biri, 2.000 kuruş bedelle Uşakzade Mehmet Efendiye satılmıştır. 1915 yılında Bursa’dan satın alınan bir adet traktör bir aylık deneme için, İstatistik Kâtibi Vidinli Mustafa Efendiye makbuz karşılığı emaneten verilmiştir⁷⁶.

I. Dünya Savaşı nedeniyle vilayet hususi idarelerinin gelirleri düştüğünden, dışarıdan tohum ve fidan getirtilememiştir. Hava şartlarının kötü gitmesi ve çekirge istilası nedeniyle 1915 yılında tarım ürünlerinde düşüş yaşanmıştır. Ziraat Nezaretinden verilen tahsisatla Ankara’dan 3.000 kile buğday getirtilerek ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır. 1915 yılında 2.056.400 dönüm tarla nadasa

⁷² BOA., DH.UMUM., 138/5.

⁷³ BOA., DH.UMVM., 33/34.

⁷⁴ BOA., DH.UMVM., 146/81.

⁷⁵ Filiz Çolak, *II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e İzmir Şehrinde Üretim ve Dış Ticaret (1908-1923)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, İzmir, 2013, s.13.

⁷⁶ BOA., DH.UMUM., 138/5.

bırakılmıştır. Nadasa bırakılan tarla, bir önceki yıla göre %20 azalmıştır⁷⁷. Gediz, Uşak ve Altıntaş'ta çekirge istilası ve tohumuzluk nedeniyle üretim, %3 oranında azalmıştır. 1915 yılında 319.300 dönüm buğday, 654.781 dönüm arpa, 4.080 dönüm afyon ekilmiş, 769.780 dönüm de yazın ekilecek ürünlere ayrılmıştır⁷⁸.

1915 yılında hazırlanan, “*Kütahya İdare-i Hususiyesinin Beş Senelik Programı*”na göre, 1918 yılında Uşak'ta zirai aletler ve hayvan deposu inşa edilmesi planlanmış ve bu iş için bütçeden 120.900 kuruş ayrılması öngörülmüştür⁷⁹. Ancak 1920 yılı bütçe rakamlarına bakıldığında, projenin hayata geçirilemediği görülmektedir.

Hayvancılığı artırmak için, 11 Ekim 1915 tarihinde çıkarılan bir kanunla damızlık hayvan ithalatından alınan gümrük vergisi kaldırılmıştır⁸⁰. Hayvancılığın gelişmesi için damızlık hayvan depolarının açılması teşvik edilmiştir. 1915 yılında Kütahya'da damızlık hayvan deposu açılması için teşebbüse geçilmiş, bina için bütçeden pay ayrılmıştır. I.Dünya Savaşının getirdiği olumsuz koşullar nedeniyle, inşa edilmesi planlanan damızlık hayvan deposu binasından vazgeçilmiş, kiralanan uygun bir yerde depo hizmete açılmıştır⁸¹. 1915 yılında damızlık hayvan getirilmemiştir. Kütahya'nın, Hüdavendigâr Vilayetine dâhil olduğu dönemde, 1912 yılında Çifteler Çiftliğinden getirilen 5 karasığır, 2 manda boğası da mezbahada kesilerek kasaplara satıldığından, elde damızlık hayvan kalmamıştır⁸². 1920 yılına gelindiğinde damızlık hayvan deposunda üç hizmetli görev yapmakta olup, burada bulunan 50 aygır için yıllık 100.000 kuruş para ayrılmaktaydı⁸³.

Sonuç

Kütahya Vilayet Hususi İdaresi kendisine ayrılan bütçe imkânları çerçevesinde eğitim, sağlık, tarım ve hayvancılık, bayındırlık ve hayır işleri gibi alanlarda faaliyet göstermiştir. I. Dünya Savaşının getirdiği ağır koşullara rağmen okullaşmaya büyük önem verilerek yeni okullar açılmış, bütçede en çok pay eğitime ayrılmıştır. Tarım ve hayvancılığın gelişmesi için zirai alet ve hayvan depoları açılmaya, halka ucuz zirai alet, tohum ve damızlık hayvan temin edilmeye çalışılmıştır. Kütahya ile kazalar arasındaki yolların bakım ve onarımına büyük önem verilmiş, yeni yolların açılması için gayret sarf edilmiştir. Sağlık koşullarının iyileştirilmesi için yeni hastaneler açılmış, dezenfeksiyona önem verilerek bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmeye çalışılmıştır. I.Dünya Savaşı

⁷⁷ BOA., DH.UMUM., 138/5.

⁷⁸ BOA., DH.UMUM., 138/5.

⁷⁹ BOA., DH.UMVM., 85/7.

⁸⁰ Çolak, *a.g.e.*, s.114.

⁸¹ BOA., DH.UMVM., 83/10; BOA., DH.UMUM., 138/5.

⁸² BOA., DH.UMUM., 138/5.

⁸³ BOA., DH.UMVM., 34/12.

nedeniyle üretici erkek nüfusun silâh altına alınması, ülke genelinde olduğu gibi Kütahya bölgesinde üretimin düşmesine, vergilerin toplanamamasına neden olmuştur. Gelirlerdeki azalmaya, müteahhit ve malzeme temininde yaşanan sıkıntılar da eklenince, vilayet hususi idaresi yıllık bütçelerinde öngörülen pek çok hizmet yerine getirilememiştir.

Osmanlı Devletinin son dönemlerinde yapılan idari düzenlemelerin bir parçası olan vilayet hususi idareleri, günümüzde de halen tartışılan yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması konusunda önemli bir laboratuvar vazifesi görmüştür. Vilayet dâhilindeki işlerin yerinde halledilmesi, gerekli paranın vilayet gelirlerinden karşılanması, oluşturulan umumi meclislerle halkın karar alma mekanizmasına katılması, başta sağlık ve eğitim personeli olmak üzere vilayetlerde görev yapan kamu personelinin valiler tarafından atanması, maaşlarının vilayet bütçelerinden ödenmesi gibi pek çok konuya öncülük eden vilayet hususi idareleri, kısıtlı imkânları ile önemli işler başarmışlardır.

26 Mart 1913 tarihinde çıkarılan İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu, I. Dünya Savaşı nedeniyle tam olarak uygulanamamıştır. Yasada her ne kadar belirtilen hizmetlerin yerine getirilmesi için illere geniş bir gelir olanağı sağlanmışsa da bunlar kâğıt üzerinde kalmış, ekonomik yönden yeterince gelişmemiş illerde, belirtilen kaynaklardan gelir elde edilmesi mümkün olamamıştır. Vilayet hususi idareleri, tam olarak özerkliğe kavuşamamış, valilere verilen yetkiler daha sonraki yıllarda birer birer geri alınmış, bu durum vilayet hususi idarelerinin işleyişini engellemiş, sert bir idari vesayet altında tutulmalarına neden olmuştur. 18 Nisan 1929 tarihinde kabul ve 5 Mayıs 1929 tarihinde yayınlanan 1426 Nolu Vilâyat İdaresi Kanunu ile vilayet hususi idareleri kaldırılmıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- BOA., DH.UMUM., 138/5.
BOA., DH.UMVM, 162/48.
BOA., DH.UMVM., 13/28.
BOA., DH.UMVM., 146/81.
BOA., DH.UMVM., 33/31.
BOA., DH.UMVM., 33/34.
BOA., DH.UMVM., 33/47.
BOA., DH.UMVM., 33/52.
BOA., DH.UMVM., 34/12.
BOA., DH.UMVM., 46/8.
BOA., DH.UMVM., 83/10.
BOA., DH.UMVM., 83/16.
BOA., DH.UMVM., 85/7.
BOA., DUİT., 131/48.
BOA., DH.UMVM., 34/12.

Kitap ve Makaleler

- “1287 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilâyat Nizamnamesi”, *İdare Dergisi*, Yıl:22, Sayı:212, Eylül-Ekim 1951.
- AKTAN, Tahir, “Vilayet İdaresi ve Mahalli İdarelerin Esas Bünyesi”, *Mahalli İdareler Hakkında Etüdler*, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara 1955.
- BAYINDIR, Atıf, “Türkiye’de Vilayetler İdaresinin Geçirdiği Safahat”, *İdare Dergisi*, Yıl:15, Sayı:170, Eylül-Birinciteşrin 1944.
- ÇAVDAR, Tefik, “1329 (1913) İdare-i Vilayât Kanunu ve Genel Meclis Üyelerinin Mesleklerine İlişkin Nitelikleri”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı:1, Mart 1983, s. 1-22.
- ÇOLAK, Filiz, *II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e İzmir Şehrinde Üretim ve Dış Ticaret (1908-1923)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, İzmir 2013.
- Düstur*, Tertip:2, Cilt:5, Matbaa-i Âmire, Dersaadet 1332 (1916).
- İdare-i Umumiye-i Vilayât Kanunu*, Selanik Matbaası, İstanbul 1329 (1913).
- İdare-i Umumiye-i Vilayât Kanununun İdare-i Hususiyeye Müteallik Kısmı ile İl Genel Meclisi İç Tüzüğü*, İstanbul 1972.

- “İdare-i Umumiye-i Vilâyat Nizamnamesi”, *Düstur*, Tertip:1, Cilt:1, Matbaa-ı Âmire, 1289 (1873).
- KARAYAMAN, Mehmet, “Vilayet Hususi İdareleri ve 1915 Yılı Faaliyetleri”, *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı:8, Konya 2009, s. 121-148.
- KARAYAMAN, Mehmet, “Uşak Memleket/Devlet Müslimin Hastanesi Tarihçesi”, *II. Uşak Sempozyumu (13-15 Ekim 2011) Bildiri Kitabı*, Uşak 2012, s.647-658.
- KAYA, Mehmet, “Vilayet Hususi İdare Bütçeleri Üzerine Bir İnceleme: İstanbul Vilayeti 1336 (Mart 1920-Şubat 1921) Mali Yılı Hususi İdare Bütçesi”, *History Studies International Journal of History*, Volume:5, Issue:3, May 2013, s. 143-150.
- SUNGUR, Mutullah, “XIX. Yüzyıl Osmanlı Devleti’nde Taşra İdaresi ve Vilayet Yönetimi”, *Türkler*, Cilt: 13, Ankara 2002, s. 750-761.
- TÖNÜK, Vecihi, *Türkiye’de İdare Teşkilatının Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara 1945.
- “Vekâletin Muhtelif Şubelerinde On Sene Zarfında Yapılan İşlere Dair Raporlar”, *İdare Mecmuası (Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Münasebetiyle Fevkalade Nüsha)*, Yıl:6, 29 Ekim 1933, Sayı:67.